

The Polish Journal of the Arts and Culture. New Series 19
(1/2024): 139–165 [DIALOGI I DIAGNOZY]

<https://doi.org/10.4467/24506249PJ.24.009.20484>

Zrodzona z wojny: Współczesna mitologia ukraińska

Nadiia SENOVSKA
Iryna NESTAİKO

NADIİA SENOVSKA <https://orcid.org/0000-0003-2220-1498>

Tarnopolski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Wołodomyra Hnatiuka
Ukraina

E-MAIL: pp56@tnpu.edu.ua

IRYNA NESTAİKO <https://orcid.org/0000-0002-7022-0573>

Tarnopolski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Wołodomyra Hnatiuka
Ukraina

E-MAIL: nestajko_irena@ukr.net

Abstract

Born of War: Modern Ukrainian Mythology

The article offers a definition of the modern Ukrainian myth, whose main characteristics are described. The inclusion of such myths in modern folklore is substantiated. Myths that were created or restored in Ukraine under the influence of the Russian-Ukrainian war are described: about Mother Earth, about magical creatures, about ancestors, about kinship with animals, about an immortal hero-protector.

KEYWORDS: *Russian-Ukrainian war, modern Ukrainian myth, modern Ukrainian folklore*

SŁOWA KLUCZOWE: *wojna rosyjsko-ukraińska, współczesny mit ukraiński, współczesny folklor ukraiński*

Po pełnoskalowej inwazji Rosjan na Ukrainę 24 lutego 2022 roku duża część obywateli ukraińskich była przerażona i nie potrafiła zrozumieć sytuacji, w jakiej się znalazła. Jednocześnie większość społeczeństwa wreszcie uświadomiła sobie potrzebę samoidentyfikacji narodowej i kulturowej. W tych trudnych warunkach zmieniło się postrzeganie przez Ukraińców tego, co ważne, i tego, co nieważne. Przewartościowaniu uległo też samo odbieranie rzeczywistości. Ciągły stres i dostępność ogromnej ilości różnorodnych wiadomości (o rosyjskich zbrodniach wojennych, tragediach, życiu pod okupacją, wydarzeniach na froncie, jeńcach, zabitych, trudnościach wolontariatu, zdrajcach i kolaborantach, niepewnych osobach u władzy, niejednoznacznej reakcji społeczności międzynarodowej) prowadziły do „huśtawki emocjonalnej” – ludziom towarzyszyły sprzeczne uczucia: nadzieja, rozpacz, wiara, wściekłość, apatia, gniew, niepokój, wątpliwości itp. Taki stan z reguły tłumi funkcje poznawcze mózgu: „Wojna powoduje deficyty w przetwarzaniu poznawczym na wysokim poziomie. Szereg badań naukowych poświęconych symulacji środowiska wojskowego dowodzi, że takie warunki bezpośrednio wpływają na zdolność człowieka do różnego rodzaju rozumowania” (Stojatska 2022, 39). Doświadczając trudności ze zdolnością rozumienia, uświadamiania sobie, postrzegania i przetwarzania informacji zewnętrznych, obywatele Ukrainy zaczęli posługiwać się intuicyjnymi wyobrażeniami, a nie racjonalnymi koncepcjami. Przejawiało się to m.in. powrotem do mitologii (w różnych znaczeniach). Ta zmiana wpłynęła na to, jak zaczęto się komunikować ze sobą (bezpośrednio i na portalach społecznościowych), rejestrować i interpretować bieżące wydarzenia, a także znalazła przełożenie na sztukę i folklor.

Oczywiście obecnie nie jest możliwe pełne prześledzenie tych procesów. Przecież wojna rosyjsko-ukraińska trwa, a to nie pozwala na prowadzenie systematycznych i pogłębionych badań. Wiele kwestii w życiu Ukrainy jako państwa i jej mieszkańców może się jeszcze zmienić. Ponadto całkiem prawdopodobna jest dalsza korekta używanej obecnie terminologii. Tym niemniej proces kształtowania się współczesnej ukraińskiej mitologii związanej z trwającą wojną wydaje się bardzo interesujący i wieloaspektowy, a pewne uogólnienia i wnioski można wyciągnąć już teraz.

Materiał przedstawiony w niniejszym artykule jest z pewnością dyskusyjny. Tę niejednoznaczność potęguje fakt, że Autorki znajdują się wewnątrz systemu – żyją w kraju, który został poddany nieuzasadnionej agresji zbrojnej i zmuszony do obrony własnej niepodległości. Potrzebna jest publiczna dyskusja nad procesami zachodzącymi w masowej świadomości Ukraińców i w życiu kulturalnym ich ojczyzny. Autorki przedstawiają swoją wizję części tych procesów i zapraszają do rozmowy na ten temat.

Badanie oscyluje wokół dwóch głównych koncepcji – obecnej mitologii ukraińskiej i współczesnego folkloru ukraińskiego. Uważamy za celowe wyróżnienie cech charakterystycznych każdego z tych obszarów.

Koncepcja współczesnej mitologii ukraińskiej i ukraińskiego folkloru

Z pewnością można powiedzieć, że mitologia jest częścią dziedzictwa kulturowego. Warto dodać, że pojęcie mitu nigdy nie było interpretowane jednoznacznie. Dziś jest ono w różny sposób aktualizowane i wykorzystywane przez wiele nauk: językoznawstwo, literaturoznawstwo, kulturoznawstwo, psychologię, socjologię, politologię itp. Jak słusznie zauważyła Oksana Zabuzko, „samych definicji mitu narosło dziś tak wiele, że nawet najbardziej zwięzłe ich podsumowanie wyprowadziłoby naszą pracę daleko poza granice rozsądnego zakresu” (Zabuzhko 2001, 21). W dwudziestotomowym wielkim *Słowniku języka ukraińskiego* mit to „stara opowieść ludowa o zjawiskach naturalnych, wydarzeniach historycznych itp. lub fantastyczne opowieści o bogach, bohaterach, magicznych stworzeniach” (2017, 819). Językoznawcy podkreślają specyfikę mitu jako systemu znakowego, w ramach którego obrazy sensoryczno-symboliczne utożsamiane są z ich bytem, a wyrażane wypowiedzi interpretowane jako obiektywna rzeczywistość: „Mit to historycznie zdeterminowany typ świadomości społecznej, postrzegany bezkrytycznie, przedstawiający pewne zjawisko natury i kultury w personifikowanej postaci” (*Nowoczesne językoznawstwo: encyklopedia terminologiczna* 2006, 716). W tym kontekście „mit postrzegany jest jako odchylenie od normy, które zniekształca i czyni przedstawienie rzeczywistości nieadekwatnym”, a jednocześnie „jest alternatywnym sposobem ujawniania prawdy” (Siedin 2021, 45). Mit i jego elementy są analizowane przez krytyków literackich, kulturoznawców, psychologów. „W koncepcji K. Junga (i nie tylko) archetypy są główną podstawą twórczości artystycznej w ogóle. Ze względu na swoją wszechznaczość i uniwersalność same archetypy pozostają nieuchwytnie dla świadomości i wyrażają się jedynie w zwierciadle znaczeń mitycznych i symbolicznych” (Shestopalova 1999, 38).

Dziś naukowców łączy zrozumienie faktu, że dla naszych przodków mity były formą interakcji ze światem i sposobem jego rozumienia: „Mit to uniwersalna rzeczywistość zmysłowa, ustrukturyzowana zgodnie z ludzkim światopoglądem, a nie identyczna ze środowiskiem. [...] Utrata mitu odpowiada utracie sensu życia” (*Encyklopedia literacka: w dwóch tomach* 2007, 538).

Znaczenia istotne dla określonej grupy etnicznej znajdują odzwierciedlenie w mitach. Ludzie wychowani i żyjący w tej samej społeczności etnicznej czytają i rozpowszechniają je nieświadomie, często nawet nie znając całego kompleksu mitologii. Przyjmujemy, że interpretacja tego pojęcia w socjologii i politologii wynika z tezy o micie jako czymś, w co się wierzy bez dowodu. „Mit uważa się za prawdziwy, ponieważ jest zbudowany i funkcjonuje jako kompletny system znaczeń, ale potwierdza go nie osobiste doświadczenie człowieka, ale zbiorowy umysł i doświadczenie kultury” (Korobanova 2016, 125). Tak więc mówimy warunkowo o wcześniejszych i późniejszych mitach czy mitach starożytnych i współczesnych.

Dziś te ostatnie są wytwarzane przez jednostki, grupy społeczne, instytucje rządowe, środki masowego przekazu i całe społeczności. „Siła mitu pozostaje w harmonii z procesami społecznymi, w które włączani są członkowie społeczeństwa, które symbolicznie wyjaśnia, duchowo nadaje sens rzeczywistościom politycznym, tworząc znaczenie faktów” (Korobanova 2016, 127). Tym niemniej istnieje wiele poglądów na celowość stosowania pojęcia mitu w realiach XXI wieku. „Najbardziej uważni badacze preferują posługiwanie się kategorią «quasi-mitologia», gdyż we współczesnej kulturze o micie można mówić jedynie w sensie «metaforycznym», fragmentarycznym” (Holovakha i Panina 1998, 148). Naszym zdaniem interesująca z punktu widzenia współczesnej rzeczywistości jest definicja zaproponowana przez Danyła Sudyna (2010, 75): mit „jest to pole semantyczne, w którym wyobrażenia członków społeczeństwa lub grupy społecznej o przeszłości tej grupy, mające charakter sakralny, są formowane i reprodukowane”.

Ponieważ mit w obecnej wersji interpretuje się nie tylko jako starożytne opowieści o pochodzeniu świata, bogach itp., wskazane jest uwzględnienie jego głównych współczesnych cech:

1. Centrum mitu stanowi znaczące, święte wydarzenie lub czynność, które są podstawą życiowych orientacji społeczności. W przypadku nowej ukraińskiej mitologii nikt z Ukraińców nie będzie już miał wątpliwości, że bohaterska walka narodu w wojnie rosyjsko-ukraińskiej jest właśnie takim działaniem.
2. Rzeczywistość jest rozumiana poprzez emocjonalne i zmysłowe obrazy. Dziś dla Ukraińców to naturalne, że w warunkach ciągłego stresu stłumiony zostaje poznawczy składnik świadomości.
3. Refleksje nad wydarzeniami z mitu stanowią integralną część kultury. W końcu motyw militarny jest wszechobecny we współczesnej sztuce ukraińskiej.

4. Mit jest wsparciem, czynnikiem jednoczącym społeczność. Ukraiński mit narodowy stał się podstawą walki z raszystami. Rosjanie „podjęli próbę całkowitego zniszczenia narodów (przede wszystkim narodu ukraińskiego), które nie mieszczą się w logice ich dominacji nad światem” (Andruszczenko 2023, 8).

Tym samym, posługując się w badaniach połączeniem terminologicznym „współczesny mit ukraiński”, autorzy interpretują go jako krótką narrację zawierającą element fantastyczny, która w kontekście walki z raszystami jest oczywista bez dowodów, choć członkowie społeczności ukraińskiej rozumieją, że nie tyle chodzi o obiektywną rzeczywistość, ile o ich narodowe wartości i ideały. Takie mity są częścią współczesnej ukraińskiej sztuki oraz życia społecznego i politycznego, a także folkloru.

Folklor współczesny (nowoczesny folklor miejski, nowy folklor, postfolklor) jest bardzo ciekawym i ważnym zjawiskiem, przede wszystkim w kontekście społecznym. Badanie jego próbek pozwala stwierdzić, czym żyje dzisiejsze społeczeństwo, jakie wartości leżą u podstaw jego istnienia, jakie niepisane normy nim rządzą. Zgodnie z definicją Natalii Łysiuk:

Z istoty postfolklor jest masową formą kultury duchowej, mającą służyć jako wyraz społeczno-kulturowej samoświadomości jej twórców-nośników. Jest to stabilny rodzaj komunikacji w obrębie całego społeczeństwa i jego poszczególnych społeczności, który zapewnia samoidentyfikację i przekazywanie zbiorowych doświadczeń społecznych, podstawowych wartości i norm, gwarantuje niezawodną samoobronę przed społecznymi i osobistymi kryzysami, kłopotami, zaburzeniami psychicznymi itp. (Łysiuk 2013, 12–13).

Rozpowszechnianiu się postfolkloru sprzyjają nowoczesne środki komunikacji na odległość, przede wszystkim elektroniczne, a jego formy są dość różnorodne. Oprócz tradycyjnych form ustnych upowszechniły się formy pisane (listy szczęścia, polecenia domowe, przepisy na magiczne potrawy i lekarstwa itp.) oraz słowno-graficzne (graffiti, napisy na samochodach, życzenia świąteczne, fotożaby, memy). Należy zauważyć, że dokładna analiza werbalnych i niewerbalnych składników współczesnego folkloru ukraińskiego jest dopiero przed nami, podobnie jak jego ustalona systematyzacja.

Ogólnie rzecz biorąc, produkt folklorystyczny ukraińskiego ruchu oporu XXI wieku jest dość kontrowersyjny. W szczególności przewiduje dyskusje na temat relacji między folklorem klasycznym a nowoczesnymi formami spontanicznej twórczości w kulturze oporu, a także na temat rozpoznawania zjawisk folklorystycznych, jak: memy, „fotożaby”, graffiti, pocztówki, itp. (Zakalska 2016, 85).

Postfolklor jest zjawiskiem wielofunkcyjnym i pełni szereg funkcji: komunikacyjne, poznawcze, estetyczne, rozrywkowe, identyfikujące, integracyjne, adaptacyjne, psychoterapeutyczne itp. Wielu badaczy podkreśla, że we współczesnym społeczeństwie ukraińskim funkcja oporu, która ma wyraźny koloryt narodowy, stała się najważniejszą (Boiko 2005; Britsyna i Holovakha 2005; Jeremeyeva 2011; Łysiuk 2012). Postfolklor ma duże zdolności transformacyjne i odgrywa ważną rolę w procesach narodotwórczych, służy „zarówno jako broń polityczna przeciwko oponentom, jak i jako środek społecznej adaptacji i jednoczenia wspólnoty oraz jako bezpośredni wyraz jej jedności, czyli gromadzenie się wokół wspólnych wartości światopoglądowych” (Łysiuk 2005, 71).

Wykorzystując więc połączenie terminologiczne „współczesnego folkloru ukraińskiego”, Autorki, za Łysiuk (2013), interpretują go jako część masowej kultury duchowej Ukraińców, mającej na celu wyrażanie i utrwalanie narodowej samoświadomości za pomocą ustnej sztuki ludowej, sztuki przednowoczesnej i technologii informacyjnych. Organiczną częścią tego kompleksu są współczesne mity ukraińskie, których definicję podano powyżej.

Nowe ukraińskie mity

Dziś, gdy trwa wojna rosyjsko-ukraińska, szczególnie ważne jest, aby mieszkańcy Ukrainy czuli się wspólnotą monolityczną. W tym właśnie celu Ukraińcy – świadomie lub nie – wykorzystują zbiorowe tworzenie współczesnych mitów. Wiąże się to z wysuwaniem na pierwszy plan kluczowych tematów i utrwalaniem ich w ludzkiej świadomości. Należą do nich:

- wojna rosyjsko-ukraińska jako walka Dobra ze Złem,
- dokonania współczesnych ukraińskich bohaterów, ich życiorysy, miłość.

Należy zaznaczyć, że poszczególni politycy często próbują narzucać społeczeństwu tezy, które bardzo przypominają mity, ale nimi nie są. Chodzi tu o tak zwane *myfoidy* (Holovakha i Panina 1998). Jako rozróżnienie służy w tym aspekcie bardzo proste kryterium. Dopóki mit żyje, jest ważny jako taki, istnieje niezależnie od sprzyjających lub niesprzyjających okoliczności. Mitoid musi być zaś wspierany przez sukces (ekonomiczny, polityczny, militarny) tych ludzi, którzy go promują.

Tak więc mitoid raszystów „my–druga armia świata” stracił na wadze, gdy zostali oni powstrzymani przez Ukraińców. Innym przykładem z najnowszej historii Ukrainy jest mitoid, zgodnie z którym „współcześni Ukraińcy są spokojni, pracowici, niekonfliktowi, niezdolni do zbrojnego oporu”. Pierwszego

dnia pełnej inwazji Rosjan, 24 lutego 2022 roku, na wojskowych punktach kontrolnych ustawiły się kolejki¹. Tym samym został zaktualizowany starożytny ukraiński mit: „my ci, którzy kochają wolność i niezależni”. Chociaż prawie o nim zapomniano na skutek działania prorosyjskiej propagandy, on jednak nie zniknął. Ukraińcy znów to zrozumieli w lutym 2022 roku. Był wówczas potrzebny, a dokładniej – konieczna stała się taka interpretacja rzeczywistości, która zainspirowałaby do walki z wrogami. W dużej mierze mógł to sprawić tylko mit.

Po przestudiowaniu wpisów w sieciach społecznościowych i przeanalizowaniu głównych tematów w środkach masowego przekazu wyodrębniono pięć współczesnych ukraińskich mitów, które powstały lub zostały zaktualizowane podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej, głównie po pełnoskalowej inwazji Rosjan 24 lutego 2022 roku. Są one ważne dla całego ukraińskiego społeczeństwa i inspirowają artystów do tworzenia wspaniałych dzieł sztuki.

1. Mit Matki Ziemi, która pomaga swoim ukraińskim dzieciom pokonać wrogów.

Ziemia to nie tylko gleba pod stopami, terytorium, na którym mieszkasz i gdzie żyli twoi przodkowie. To żywa istota, Wielka Matka, która kocha swoje dzieci i im pomaga. Od początku 2022 roku w świadomości Ukraińców wyróżniło się kilka miejsc, gdzie magia ojczyzny jest szczególnie wyczuwalna.

Dolina rzeki Irpiń. Irpiń jest prawym dopływem Dniepru (koło Kijowa). Kiedy Rosjanie próbowali otoczyć ukraińską stolicę w lutym 2022 roku, bagnista dolina tej rzeki zagroziła im drogę. Ukraińcy wysadzili tamę, a woda z Morza Kijowskiego na równinie zalewowej Irpiń zatrzymała natarcie wroga. Niektórzy uważają, że tego dnia walczyli nie tylko ludzie, ale także duchy bagien i wody. Historycy odnotowują, że w tym miejscu od ponad 1000 lat, od czasów Rusi, zatrzymywani są wrogowie zmierzający do Kijowa. Ukraińscy ekolodzy z Kijowskiego Centrum Ekologiczno-Kulturalnego proponują nadanie rzece Irpiń tytułu *Rzeka Bohater*².

Czornobajiwka. Jest to wieś w regionie Chersonia i międzynarodowe lotnisko. Ze strategicznego punktu widzenia Czornobajiwka stanowi główną bramę na południe Ukrainy. Walki pod tą miejscowością trwały od 27 lutego 2022 roku. Armia rosyjska, która przechowywała tam sprzęt, amunicję i broń, systematycznie ponosiła straty na lotnisku. Dzięki temu w Internecie

¹ Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=keUnThGVIWQ> (dostęp 16.11.2024).

² Zob. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/66378/> (dostęp 16.11.2024).

upowszechniły się historie, zgodnie z którymi to magiczne miejsce, gdzie okupanci nie zaznają spokoju. Opowiadano też o Kozaku Czornobaju, który tam bił Tatarów, a nawet o Czornobogu zbierającym krwawe ofiary. W jednej z nowych ukraińskich piosenek *Ukraina zwycięży*.³ Czornobajiwka była nazywana *portalem wroga do innego świata*.

Rudy Las (Rdzawy Las, Czerwony Las). Obejmuje około 10 km² terenu sąsiadującego z elektrownią jądrową w Czarnobyli, który 26 kwietnia 1986 roku podczas wybuchu reaktora został w największym stopniu zanieczyszczony pyłem radioaktywnym. Dawka pochłoniętego promieniowania była wówczas tak duża, że drzewa (sosny) przybrały kolor brązowo-czerwony, a nawet świeciły się w nocy. Później martwy las równano z ziemią i zakopano. I choć przyroda odrodziła się tam w XXI wieku, nie można w tym miejscu długo przebywać. W 1986 roku sowieccy przywódcy, którzy doprowadzili do wybuchu w elektrowni jądrowej w Czarnobyli, starali się utrzymać wszystko w tajemnicy. W 2022 roku rosyjscy żołnierze zajęli Czarnobyl i przebywali w Rudym Lesie przez miesiąc, od 24 lutego do 31 marca, kopiąc okopy i paląc drzewa. Jak się później okazało, nic nie wiedzieli o katastrofie! Matka Ziemia jednak pamiętała i karała potomków dawnych przestępców. Ukraiński pisarz Witalij Kapranow zaproponował przyznanie tym raszystem Nagrody Darwina. Niektórzy z nich już zmarli na chorobę popromienną. Ukraińska pisarka Dara Kornij napisała bajkę *O rudym Lisie z Rudego Lasu*⁴, w której opowiedziała najmłodszym, jak sama natura ukarała złych okupantów.

2. Mit o tym, że Ukraińcom w walce z Rosjanami pomagają magiczne stworzenia.

Jest on ściśle związany z mitem o Matce Ziemi, która stanowi źródło siły. Mit o magicznych stworzeniach został ucieleśniony np. w obrazach ukraińskiego artysty Ołega Szuplaka. Jest on autorem całej serii Androflagów, które pojawiły się w Ukrainie (są to legendarne plemiona ohydnych kanibali). Istnieją prace *Palanycia dla okupanta*⁵, *Operacja specjalna „Kupailo Ivan”*⁶, *Syrenka. Przeprowa*⁷, które dokładnie pokazują, jak siły ziemi ojczystej powstają

³ Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=LTY0Xv4qc0g> (dostęp 16.11.2024).

⁴ Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=yKC2RWRTUoU&t=93s> (dostęp 16.11.2024).

⁵ Zob. <https://images.app.goo.gl/prjC13WyiUGc3YK37> (dostęp 16.11.2024).

⁶ Zob. <https://www.facebook.com/MuseumOfUkrainianPainting/photos/a.1413421722223365/3320060938226091/?type=3> (dostęp 16.11.2024).

⁷ Zob. <https://www.facebook.com/MuseumOfUkrainianPainting/photos/a.1413421722223365/3298509967047855/?type=3> (dostęp 16.11.2024).

przeciwko wrogom. Szczególnie często wspomina się teraz w sieciach społecznościowych o dwóch stworzeniach.

Wiedźma. Na Ukrainie wiedźma nie zawsze czyni zło. Ten dar jest wrodzony i często takie kobiety – wbrew upowszechnionym wierzeniom – pomagają ludziom. Genialny wiersz ukraińskiej poetki Ludmiły Leszczuk (Horowa) *Tak, jak wiedźma powie*⁸ stał się internetowym hitem wiosny 2022 roku. W rzeczywistości to są czary wiedźmy, która rzuca złe uroki na wrogów. Muzykę do tych słów napisała 25-letnia wokalistka alt-popowej grupy Endzi Krejda z Równego. Angelina Katażyńska stworzyła swoją kompozycję, gdy ukrywała się przed ostrzałem. Utwór ten, zatytułowany *Враже (Wraże)*⁹, został zamieszczony na kanale YouTube zespołu w 89. dniu inwazji. Popularność kompozycji wskazuje, że obraz wiedźmy jest ponownie aktualny we współczesnej mitologii ukraińskiej.

Bawowniatko. To magiczne stworzenie pojawiło się w Ukrainie w 2022 roku po tym, jak rosyjskie władze stwierdziły, że nie posiadają w swoich magazynach broni, tylko *chłopoki*. *Chłopok* po rosyjsku oznacza „kłaśnięcie”. Rzecz w tym, że to rosyjskie słowo w języku ukraińskim tłumaczy się jak *bawowna* (to znaczy „bawełna”). Na oficjalnym kanale Twitter Ministerstwa Obrony Ukrainy 27 sierpnia 2022 roku pojawił się post o Bawowniatku¹⁰. To futrzany duch, bardzo niespokojny, który lubi bawić się ogniem w obozach okupantów. Za autorkę kanonicznego obrazu uważa się Switlanę Olsewską.

3. Mit o tym, że bohaterscy przodkowie Ukraińców pomagają bronić się przed rosyjskimi wrogami.

Ukraińcy od dawna wierzą, że ich przodkowie obserwują swoich potomków z nieba. Kibicują im i pomagają, jak tylko mogą.

Żmijowe Wały pod Kijowem to największy system fortyfikacji na południu od stolicy państwa, który kiedyś rozciągał się na setki kilometrów na zachód i wschód od Dniepru. Istnieje legenda, że stworzyli je bohaterowie, zaprzęgając do pługą Smoka. Większość historyków uważa, że przodkowie Ukraińców zbudowali je w X wieku i na początku XI stulecia, aby chronić stolicę Rusi przed wrogami. Były to czasy panowania najsynniejszego księcia – Włodzimierza Wielkiego i Jarosława Mądrego. Kiedy przybyli raszyści, Żmijowe Wały również ich powstrzymały. W marcu 2022 roku służba prasowa Wojsk Lądowych Sił Zbrojnych Ukrainy poinformowała: „W pobliżu

⁸ Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=EH1qaUQn6ug> (Dostęp 16.11.2024).

⁹ Zob. https://www.youtube.com/watch?v=cdEEffF7_rU (dostęp 16.11.2024).

¹⁰ Zob. <https://twitter.com/DefenceU/status/156354741664885552> (dostęp 16.11.2024).

5. Mit o nieśmiertelnym bohaterze obrońcy.

Mit o bohaterze jest bardzo ważny, bo to wokół bohaterów toczy się magiczna opowieść, to oni ją tworzą. Ludzie chcą wierzyć, że ich ulubieni bohaterowie nie znikają, tylko żyją gdzieś daleko i kiedyś wrócą.

Duch Kijowa. Kiedy rozpoczęła się inwazja na pełną skalę, Rosjanie niemal natychmiast oświadczyli, że mają pełną kontrolę nad ukraińskim niebem. Ukraińskich pilotów było niewielu, latali starymi samolotami i wydawało się, że tylko cud może pomóc. I tak się stało! Już 27 lutego Służba Bezpieczeństwa Ukrainy pokazała w swoim telegramie pilota myśliwca i nazwała go aniołem, który chroni ukraińskie niebo – zestrzelił już dziesięć samolotów wroga. Nazywano go *Duchem Kijowa*. Potem z różnych źródeł pojawiły się nowe doniesienia, ogólna liczba zestrzelonych samolotów agresora rosła i rosła. Ta historia niesamowicie podniosła ducha walki Ukraińców. Kilka razy w Internecie pojawiały się doniesienia o śmierci Ducha Kijowa. Nazwiska i wiek pilotów bohaterów były różne. Ukraińcy po prostu chcieli wierzyć, że on żyje. Ciekawy jest post na Facebooku, w którym stwierdzono, że co druga Ukrainka marzy o dziecku od Ducha Kijowa i już ustawia się do niego kolejka.

To był marzec 2022 roku. Później Siły Powietrzne wyjaśniły: Duch Kijowa to zbiorowy obraz pilotów 40. Brygady Lotnictwa Taktycznego Sił Powietrznych, którzy chronią niebo nad stolicą. Razem zestrzelili 40 samolotów. Niektórzy zapłacili za to życiem. Czy jednak ta wiedza powstrzymała Ducha Kijowa przed byciem nieśmiertelnym bohaterem? Nie, a wręcz przeciwnie, inspiruje on ludzi nie tylko w Ukrainie. Z okazji Dnia Lotnictwa (27 sierpnia) w stolicy tego państwa odsłonięto mural *Duch Kijowa*¹⁹ poświęcony ukraińskim pilotom. Z kolei w dalekiej Japonii wiosną 2022 roku ukazała się manga *Ghost of Kyiv* autorstwa Matsudy Juko. Teraz jest ona dostępna również w języku ukraińskim.

O chwalebnym wodzu. Istnieje wiele starych pieśni historycznych o słynnych ukraińskich przywódcach, np.: Bajdzie, Sahajdacznym, Chmielnickim, Morozence, Karmieluku. W 2022 roku do folkloru i mitologii wkroczyła kolejna taka postać – Naczelnny Dowódca Sił Zbrojnych Ukrainy, generał Walerij Załużny. Podczas odparcia rosyjskiej agresji 24 lutego wykazał się on najwyższymi cnotami na swoim stanowisku, przede wszystkim sprawnością i profesjonalizmem. Dnia 23 maja 2022 roku znalazł się na liście 100 najbardziej wpływowych ludzi 2022 roku według magazynu *Time*²⁰.

¹⁹ Zob. <https://cdn4.suspilne.media/images/resize/794x0.1/bfe4745db46b19e2.jpg> (dostęp 16.11.2024).

²⁰ Zob. https://static.ukrinform.com/photos/2022_09/1664193222-632.jpeg (dostęp 16.11.2024).

W maju 2022 roku muzyk Oisho BTZ (Oleś Mychajłowycz) wydał piosenkę poświęconą Naczelnemu Dowódcy *Załużnyj coś robi*²¹. Powstała też cała seria memów, np.: „Ile pompek robi Załużny – WSZYSTKIE!”, „Kiedy Załużny kroi cebulę, cebula płacze!”, „Kiedy Załużny wchodzi do pokoju, nie zapala światła, tylko wyłącza ciemność”. Legendarne stały się również słowa generała „To będzie dla nas trudne, bardzo trudne. Ale nigdy nie będzie nam wstyd”, które na początku marca 2022 roku skierował do ukraińskich dowódców. Nawet nazwisko Załużnyj w tradycji ludowej stało się potocznym imieniem niezłomnego obrońcy swojego państwa, Światosława Chrobrego i Bohdana Chmielnickiego naszych czasów. Nie bez powodu tę wojnę rosyjsko-ukraińską nazywa się Wielką Wojną Wyzwoleńczą.

Wierzymy w Siły Zbrojne Ukrainy (SZU)! To jest mantra i modlitwa Ukraińców. Stosunek do obrońców obrazowo przedstawił artysta Oleg Szupliak na obrazie *Bogowie*²². Co ciekawe, wielu żołnierzy twierdzi, że powszechne wsparcie w jakiś mistyczny sposób pomaga, dodaje sił na polu walki.

Ptaszka z Azowstalu. Cały świat wie, jak bohaterscy obrońcy Mariupola bronili się na terenie przedsiębiorstwa metalurgicznego Azowstal przez 80 dni. Aby nagłośnić tę sprawę, ukraiński zespół *Kalush Orchestra*, ryzykując dyskwalifikacją w ramach przeglądu Eurowizji, krzyczał ze sceny: „Help Mariupol! Help Azowstal! Now!”. Wśród bohaterów Azowstalu szczególną rolę odegrała 21-letnia sanitariuszka Kateryna Poliszczuk z Tarnopola o pseudonimie Ptaszka. Z ust do ust przekazywana była opowieść, jak Ptaszka, otoczona i pod ostrzałem, śpiewała, a swoim głosem wspierała dzieci i dorosłych. Cywile i personel wojskowy z Mariupola, którzy ukrywali się w zakładach Azowstal przed wojskami rosyjskimi, nadal się komunikowali, a fotograf i żołnierz Nik Mark przysyłał do sieci nowe zdjęcia. Wśród nich było cudowne zdjęcie Ptaszki²³. Wielu Ukraińców na portalach społecznościowych wyraziło opinię, że fotografia Kateryny lepiej wyglądałaby na okładce *Vogue'a* niż zamieszczone tam zdjęcie Ołeny Zeleńskiej.

Dziewczyna, wzięta do niewoli przez Rosjan po zdobyciu przez nich Azowstalu, stała się uosobieniem wytrzymałości, odwagi, bezinteresownego wsparcia. Po zamachu terrorystycznym w Oleniwce 29 lipca 2022 roku, kiedy raszyści zabili schwytych obrońców Azowstalu, Ukraińcy szczególnie martwili się o Ptaszkę i inne więźniarki. Tarnopolska pisarka Iryna Matsko napisała bajkę

²¹ Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=smTZxjPHJlc> (dostęp 16.11.2024).

²² Zob. https://shupliak.art/pictures/2022_the-gods.jpg (dostęp 16.11.2024).

²³ Zob. <https://konkurent.ua/media/uploads/prev/2022/05/08/10/34/43/2648c8647767c2d1ab9b1e1279920329.png> (dostęp 16.11.2024).

*Ptaszek ze stali*²⁴ poświęconą Katerynie. I stał się cud! Oto 21 września 2022 roku z rosyjskiej niewoli wróciła sanitariuszka z Azowstalu, Kateryna Poliszczuk, pseudonim Ptaszka. Razem z nią udało się wymienić kolejnych 214 obrońców.

Należy jednak pamiętać, że wielu Ukraińców nadal pozostaje w niewoli. Cały kraj czeka na ich powrót do domu. Ich rodacy modlą się za każdego z nich jak za najbliższego krewnego. Mają nadzieję, że historia tych żołnierzy – ten mit o nieśmiertelnym bohaterze – będzie kontynuowana.

Ukraińcy cieszą się, że ich bohaterowie zostali docenieni na świecie. Wystarczy chociażby wspomnieć, że 9 kwietnia Japonia usunęła pułk Azow z listy organizacji terrorystycznych, na której znalazł się on przez kłamstwa Rosjan. Żołnierze ci wraz z innymi bronili Mariupola i powstrzymywali przeważające siły wroga wiosną 2022 roku.

Ukraiński zespół *Kozak System*, który aktywnie koncertuje w Ukrainie i w Polsce, zadedykował bojownikom Azowa piosenkę²⁵. Jej słowa są kwintesencją wiary w nieśmiertelnego bohatera: „Moje serce to stal! / Moja krew to Azow! / Nie płacz, moja kochana! / Zmartwychwstaniemy znów!”. Podsumowując, możemy stwierdzić, że obecne mity ukraińskie są integralną częścią współczesnego folkloru Ukraińców, ich kultury i walki wyzwolenczej. Zdaniem Auterek główne mity stworzone lub urzeczywistnione przez wojnę rosyjsko-ukraińską to: o Matce Ziemi, o magicznych stworzeniach, o przodkach, o pokrewieństwie ze zwierzętami, o nieśmiertelnym bohaterze obrońcy. Podania te wspierają naród ukraiński i inspirują jego artystów. W ten sposób wspólne tragiczne doświadczenie narodu zostaje przekształcone w mity, a następnie utrwalone w folklorze. Niewątpliwie przekazy te staną się częścią przyszłego zwycięstwa Ukrainy i będą badane przez potomków wolnego, niepodległego państwa.

Bibliografia

- Andruszczenko, Wyktor. 2023. Raszym: „nowe/stare” oblicze agresora. *Vyszczra osvita Ukrainy*. № 1. S. 5–17. [w języku ukraińskim].
- Boiko, Alla. 2005. „Archetypy ludowej kultury śmiechu w ukraińskich realiach politycznych XXI wieku. (Folklor – 2004)”. *Styl i Tekst*. No. 6: 67–77 [w języku ukraińskim].
- Britsyna, Ołesia, i Holovakha, Inna 2005. „Karnawał rewolucji”. *Krytyka*. No. 3: 17–19 [w języku ukraińskim].
- Encyklopedia literacka: w dwóch tomach*. 2007. T. 1 /, red. Jurij Kovaliv. Kyiv: VTs «Akademii». [w języku ukraińskim].

²⁴ Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=vOtcPmnSUTa> (dostęp 16.11.2024).

²⁵ Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=slyZVNKuMhE> (dostęp 16.11.2024).

- Holovakha, Jewhen, i Panina, Natalia. 1998. „Mitologia we współczesnej kulturze ukraińskiej: aspekt socjologiczny”. *Dukh i Litera.*, no. 3–4: 147–153. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5088/Holovakha_Panina_Mifolohiya_v_suchasniy.pdf [w języku ukraińskim]. Dostęp 16.11.2024.
- Jeremeyeva, Kateryna 2011. „Władza radziecka i Rosjanie w sowieckich anegdotach politycznych na tematy ukraińskie”. *Aktualni Problemy Svitovoi ta Vitchyznianoï Istorii. Kharkiv.* No.14: 82–93 [w języku ukraińskim].
- Korobanova, Olha. 2016. „Mity i rzeczywistość w świadomości politycznej młodych ludzi”. *Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova. Psykholohiia.* T. 21. No. 1 (39): 125–36. https://lib.iitta.gov.ua/718994/1/Vonu_psi_2016_21_1_16.pdf [w języku ukraińskim]. Dostęp 16.11.2024.
- Lysiuk, Natalia. 2005. „Folklor jako broń polityczna”. *Slovo i Chas.* No. 11: 66–71. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/172118/13-Lysiuk.pdf?sequence=1> [w języku ukraińskim]. Dostęp 16.11.2024.
- Lysiuk, Natalia. 2012. „Folklor wyborczy – 2012”. *Ukrainska Pravda.* 4 grudnia 2012 r. <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/12/4/6978643/> [w języku ukraińskim]. Dostęp 16.11.2024.
- Lysiuk, Natalia. 2013. Specyfika postfolkloru Ukrainy. *Literaturoznawchi Studii.* No. 40 (2): 9–14. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2013_40%282%29__4 [w języku ukraińskim]. Dostęp 16.11.2024.
- Nowoczesne językoznawstwo: encyklopedia terminologiczna.* 2006. Olena O. Selivanova. Poltava: Dovkillia-K.: 716 [w języku ukraińskim].
- Shestopalova, Tetiana. 1999. „Korelacja pojęć «archetypowy obraz-mitologim-symbol-mit»: (na przykładzie poezji P. Tychyny). *Naukovi Zapysky NaUKMA.* T. 17: 37–41. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ae1ebe5d-7840-4bfb-9d9c-ba8bb-85d99eb/content> [w języku ukraińskim]. Dostęp 16.11.2024.
- Siedin, Oleksandr. 2021. „Geneza i funkcjonowanie mitu: uwarunkowania językowe”. *Naukovi Zapysky NaUKMA. Filozofia ta Relihiieznawstvo.* T. 8: 38–47. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d6800e30-d8cb-45cd-88ca-21560b578958/content> [w języku ukraińskim]. Dostęp 16.11.2024.
- Słownik języka ukraińskiego.* 2017. T. 8. L, y Volodymyr A. Shyrokov. Kyiv: Naukova dumka. [w języku ukraińskim].
- Stojatska, Hanna. 2022. „Deficyty poznawcze i ich konsekwencje w czasie wojny”. *Aktualni pyttання nadання psycholohichnoi dopomohy v systemi osvity pid chas voiennoho stanu: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 24 lyst. 2022 r.). Dnipro: KZVO «DANO» DOR.* 116: 39–42. <https://wearenuma.org/wp-content/uploads/2023/01/24.11.2022-%D0%A0%D0%95%D0%94-2.pdf#page=39> [w języku ukraińskim]. Dostęp 16.11.2024.
- Sudyn, Danyło. 2010. „Socjologiczne teorie mitu: podstawowe pojęcia i ich przedstawiciele”. *Visnyk LNU im. Iv. Franka. Serii Sotsiolohichna.* No. 4. Lviv: Vydav. tsentr LNU im. I. Franka: 69–76 [w języku ukraińskim].
- Zabuzhko, Oksana. 2001. *Mit Szewczenki o Ukrainie. Próba analizy filozoficznej.* Kyiv: Fakt [w języku ukraińskim].
- Zakalska, Jaryna. 2016. „Internetlor Rewolucja godności: tradycja i innowacja”. *Science and Education a New Dimension. Philology.* IV (20). Issue 85: 85–7. [w języku ukraińskim].

